

סימן כח

[המאסף שנה ג' סימן ק"ח]

בכל ר"ח מנחם התרנ"ח.
לכבוד הרב עורך המאסף, שלום.
ב"ק (דף ל"ח) שתי פרידות טובות יש לי להוציא מהם רות המואביה ונעמה העמונית וכו'. הרמ"ע במאמר אם כל חי חלק ג' (סי' ט') הביא אגדה מדברי רז"ל דאחר שבא אשמדאי והטרידו לשלמה המלך ע"ה ממלכותו הלך שלמה לפני מלך בני עמון ומשם לקח את נעמה העמונית בתו של מלך אשר ממנה נולד רחבעם ע"ש. והגאון חיד"א ז"ל במ"ק מע' הנו"ן הביא זה וכתב שגם בספר עמק המלך הובאה אגדה זו באורך יותר, וגם בספרו חומת אנך עשה דרשה עפ"י אגדה זו יע"ש. והדבר יפלא הפלא ופלא איך אפשר לקיים דברי אגדה זו דקאמרה דלקח את נעמה שהולידה לו את רחבעם אחר מעשה שנטרד מאשמדאי, אשר ענין זה היה אחר שמלך שהמע"ה בכמה שנים והלא כתוב מפורש במלכים ב' (סי' י"א) והימים אשר מלך שלמה על ישראל ארבעים שנה ומפורש שם (בסי' י"ד) ורחבעם בן שלמה מלך ביהודה בן ארבעים ואחת שנה, נמצא לפי"ז רחבעם נולד קודם שמלך אביו בשנה אחת ואיך אגדה הנו' אומרת ששלמה נשא את אמו נעמה אחר שמלך בכמה שנים וא"כ ודאי אגדה זו שבשעת היא, ואיך הרמ"ע ועמק המלך ורבינו חיד"א ז"ל לא נרגשו בדבר זה שהוא כתוב מפורש להפך. ויותר תימא על הגאון חיד"א ז"ל שגם בספרו חומת אנך על מלכים ב' זכר דברי אגדה זו ואיך לא זכר שר מקרא מלא הכתוב שם. וכעת לא ראיתי מי שנתעורר בזה וחלוצי היא אם נמצא מי שנתעורר בזה יודיעני שמו.

ב) בחולין (דף ל"ב) רבי ישכב אומר נבילה, ופירש רש"י ז"ל ישכב שם חכם, וכן הוא בדבכ"א א' כ"ד גבי משמרות עכ"ל. וקשיא לי בזה למה המתין רש"י ז"ל להשימיענו שהוא שם חכם עד כאן ולא כתב כן בגמרא דכתובות (דף כ"ט) רבי ישכב אומר באו ונצווה על עקיבא בן יוסף וכו' ועוד למה לא פירש זה ביומא (דף מ"ז) במ"ש ונכנס ישכב אחיו ושמש תחתיו. ועוד ק"ל מעיקרא למאי אצטרך רש"י לפרש דבר דהא שם ישכב אינו שם משונה כ"כ דאיכא למטעי ביה כמו יו"ד או' שם וא"ו ששם הוצרך רש"י ז"ל לפרש שהוא שם חכם. ועוד למאי הוצרך לומר גבי משמרות ודי כמה שציין על דברי הימים ושם מפורש שנכתב שם זה במשמרות. ועוד ק"ל כי דרכו של רש"י לכתוב בקיצור פסוק הוא בקוהלת ואין דרכו לציין על סימנים וכאן ציין על סי' כ"ד ולא כתב בדברי הימים בסתם. ועוד שם בדברי הימים אינו כתוב ישכב אלא ישבאכ בתוספת אל"ף ונקוד בקמץ שהוא תנועה גדולה שיוצא במבטא ואינו נבלע ובחלמוד כתוב ישכב, וכל דקדוקים אלו חזקים הם וצריכים ישוב. ואנא עבדא אמרתי דרש"י ז"ל היה לו גירסא בגמרא דחולין רבי ישבאכ בא' ובא לפרש שהוא שם חכם שנקרא ישבאכ באל"ף ואינו ישכב אחיו של ר"י בן קמחי הנו' ביומא ולא רבי ישכב חבירו של רבי עקיבא הנו' בכתובות אלא שם חכם אחר שנקרא ישבאכ בתוספת א', ובדברי רש"י לא היה כתוב אלא רק ג' חיבות אלו ישבאכ שם חכם ובא תלמיד אחד וכתב בגליון כדי לבאר דברי רש"י בזה"ל וכן הוא בדברי הימים א' כ"ד גבי משמרות ע"כ, ואח"כ המדפיסים הדפיסו דברים אלו בפנים ועירבום עם דברי רש"י כן נ"ל, ולא נמצא בעירנו דפוסים ישנים מזה כדי לאמת דברי הנו'.

יוסף חיים ח"ר אליהו ח"ר משה חיים

סימן כט

[המאסף שנה ד' סימן י"ג]

כע"ה פעה"ק ירושלים. תחילת תשרי התרנ"ט תחל שנה וברכותיה. לכבוד הרב עורך המאסף, שלום.
הנה הגם שזה זמן רב שלא באתי בהמאסף באיזה ח"ת, עתה באתי יען ראיתי להרה"ג וכו' מוהר"ח מבבל יצ"ו שהקשה על אגרת חז"ל שאחר שנטרד שלמה ממלכותו נשא נעמה וילדה לרחבעם.

שהוא, ולא מצו לפטור עצמן בזוטר מיניה.

אחרי"מ מנ"ל הא ואיך ברירא לך האי מילתא. ועוד אפילו אם נפרש חייבין קרבן שלם כפי מה שהפסידו ממש, מאי קושיא והלא י"ל סתמא דמתניתין איירי בנדר שור לעולה ופגלוהו הכהנים, דהבעלים חייבין להביא שור ולא מפטרי בכבש, כיון דנדרם היה שור מעיקרא ובהא לכו"ע הכהנים נמי צריכין לשלם שור, וספק של רבא אינו אלא באומר הרי עלי עולה והפריש שור דהבעלים פטרי נפשיהו בכבש. ועיין להרב משנה למלך בהל' חובל פ"ז שהקשה אמאי נקיט פגלו שהוא מחשבה דחוי' לזמנו, לימא אפילו בחשבו שלא לשמו דהקרבן כשר והבעלים אין חייבין להביא במקומו, ג"כ לחייבו כהנים משום דנתיב דהקרבן כשר בדיעבד, מ"מ הפסידו את הבעלים דלא עבדי מצוה מן המובחר. ותיירץ דמשום מצוה מן המובחר אין לחייבם, וכמו דפשיט רבא בפרק מרובה (דף ע"ח) באומר הרי עלי עולה והפריש שור אוצר החכמה ובא אחר וגב' וכו' יעו"ש.

וגם מה שהשוית פסידא דאתרוג בחלק גבוה לפסידא דקרבן שפיגלו כהנים, אינו מחוור ואין צורך להאריך להשיב על דברי מעב"ת. ורק אנתין לך מה שכתבתי בס"ד מקדמת דנא בליקוטים חידושי ב"ק, ואתה קדוש תבחר ותקרב לברר בזה מה שראוי להשיב על דברי קדשין. [א"ה, כאן העתיק רבינו ז"ל כל דבריו שבסימן הקודם, ואח"כ המשיך בזה"ל:]
עד כאן כתוב אצלי בס"ד. ועתה כשהגיע לידי קונטרס מעב"ת הנינו מוסיף על דברי הנו' כן.

ואחר שבררנו בס"ד דבר זה. מעתה אבא לבאר דבר אחר בספק מהר"ם מינין ז"ל, בראובן שקנה אתרוג מהורר בדמים יקרים ובא שמעון ופסלו, דאינו חייב לשלם אלא דמי אתרוג קטן שכשר לצאת בו יד"ח. והביא ראיה לדבריו מהא דב"ק (דף ע"ח) דפשיט רבא שיכול הגבן לפטור עצמו בכבש ע"ש. וכן הגאון משל"מ (בפי"ז מהל' מעה"ק) נסתפק בספק הנו', והביא ראיה מגמרא הנו', ושוב דחה ראיה זו דשאני עולה דאינה בת מכירה ולכן אין לה דמים, משא"כ אתרוג הדור יכולים בעליו למכרו בדמים יקרים לכן חייב לשלם לו כפי מה ששוה ע"ש. וכן הגאון ח"ץ ז"ל דחה ראיה הנו' בחילוק זה יעו"ש.

והשתא ליכא למימר דאית לן למפשט ספק הרב מהר"ם מינין ז"ל מדין כהנים שפיגלו דחייבין, דנתברר אצלינו דחייבין לשלם קרבן שלם דשור אם פיגלו שור, ולא מצו למיפטור נפשיהו בכבש, וה"ה דלא מצי שמעון לפטור עצמו באתרוג קטן. דזה אינו דבאמת דין זה לא נגע ולא פגע כאן. דהתם חייבין מכח תיקון העולם כדי שלא יתלמדו לעשות נזק והפסד להקדש, וכיון דחייבים משום תקנת הקדש ודאי יתחייבו בקרבן שלם כפי מה שהפסידו כדין חיוב המזיק בנכסי דעלמא, משא"כ הכא בדין האתרוג שפסלו שמעון ליכא טעמא דתקנה, ולהכי מצי למימר הפסדתיך המצוה הילך מצוה זו, ובעבור היתרון של מצוה מן המובחר איני חייב לשלם, וכאשר הסביר רבא 1234567 בפרק מרובה (דף ע"ח).

ועוד אע"ג דמתניתין דגיטין איירי בכל גזונא אפילו פיגלו דמצו למיפטור נפשיהו בכבש לרבנן ובעוף לראב"ע, מ"מ מנ"ל דאיירי נמי בהיכא דאמר הרי עלי עולה והפריש שור דהבעלים יכולין לפטור עצמן בכבש אם נגבגב אם נאבד, אימא לך דאיירי בסתם נדרי עולה, דעל הרוכ הוא כך דהבעלים פירשו נדרם מעיקרא על שור, דסתם נדרים הם ככה"ג, ובהא הבעלים לא מצו לאפטורי בכבש או עוף, ולכן הכהנים שפיגלו עולה זו חייבין שור כפי מה שפיגלו, ולא איירי באמר הרי עלי עולה סתם ואח"כ הפריש שור.

ועוד י"ל התם שאני, דההפרש שיש בין שור לכבש הוא ממש בעין גם בחלק ההקדש, מפני כי מן השור היה אוכל המזבח עשרה לטריין בשר ובכבש חמש לטריין, דברבוי בשר ע"ג המזבח מתרבה כבוד המזבח. אך גבי אתרוג ההפרש בין מהודר לאינו מהודר אינו ממש, אלא רק הוא בענין המעלה של המצוה, ואפילו אם הראשון גדול בכמות והשני קטן אין התובע תובע על משקל האתרוג, דהא איירי אפילו שזה פסלו הוא מחזיר לו אתרוג הראשון לאכלו, ורק הוא תובע הפסד המצוה, ועל זה נותן לו אחר קטן לצאת בו יד"ח, ונמצא התביעה שביניהם הוא על מעלה של המצוה. והשני"ת יאירי עינינו בתורתו אכ"ר.

כ"ד הצעיר יוסף חיים יצ"ו

גם עוד קשה לי לפ"ד הרב ז"ל נמי א"א לומר שהיה רחבעם בן מ"א שנה ומ"ש שזה החשבון אחר שנתיימש ממלכות ישראל, אחהמ"ר לא ניתן להאמר כ"ז דהא מוכח שתקף אחר שנפטר אביו מלך והוא אח"כ לא נוספה מלכותו אלא נתמעטה ומלכותו על שבט יהודה כדקיימא קיימא ולמה עושה החשבון על אחר שנפרדו ממנו עשרת השבטים*).

עוד ראיתי לידידנו הרב הנז' גר"ו שכ' דבחולין הוא במשנה ואולי פירש המשניות קודם זה יע"ש. זה אינו דידוע דרש"י לא עשה פירוש למשניות בפ"ע, גם לא ידעתי מה בא להציל בדוחק זה. ומ"ש דבש"ס דפוס זולצובאך כתוב רק וכן הוא בד"ה, דפוס זה על גמרא דחולין לא נמצא בעירונו, ואהני לן שנמצא בזה סייעתא להשערתי ששיעורתי שתלמיד אחד כתב זה בגליון והמדפיסים הכניסו הדברים בפנים, ואיך שיהיה תכלית כונתנו שהיתה כדי לשמוע בדברים אלו איזה חידוש מן הקוראים הן מפי סופרים הן מפי ספרים לריות צמאוננו לא עלתה בידינו ואולי נשמע עוד ויהי זה שלום.

כ"ד הצעיר יוסף חיים ח"ר אליהו ח"ר משה חיים

(*א"ה. וע"ע מש"כ רבינו ז"ל בזה בבן יהוידע ב"ק דף ל"ח.

והלא שלמה לא מלך רק מ' שנה ורחבעם מלך בן מ"א שנה כמ"ש במלכים. ויותר קשה מזה קראי בדה"י (כ"א, כ"ב) גבי יהורם שמת בן מ' שנה ומלך אחיהו בנו הקטן בן מ"ב שנה (אמת שבמלכים ב' ח' כתוב בן כ"ב שנה) ועיין להמלכיים מ"ש בזה. ועוד תירץ לזה שלא מלך תיכף רק אחר עבור כמה שנים וכן נאמר גבי רחבעם. אכן מפירש"י בדה"י ב' י"ב מוכח שנולד בימי דוד זקנו, וכן ארז"ל ביבמות (דף ע"ז).

אך תמהני על רב גדול כמותו איך לא שלטה עינו להרב בעשרה מאמרות שם סמוך ונראה (בסי' י" וי"א) שנתקשה בזה ויישב הדבר, ועיין להמפרש יד יהודה.

וכן מ"ש על רש"י דחולין על ר' ישבב, מדוע לא פירש כן ביומא (דף מ"ז) ובכתובות (דף כ"ט) וכן בדף נ"א מהא ל"ק דבחולין הוא במשנה, ואולי שפי' המשניות קודם. אכן בש"ס דפוס זולצובאך כתוב רק וכן הוא בדה"י, ויש דפוסים שנפל בהם טעות וכתוב בהם וכן הוא ברה"י. וכן היה ר' ישבב הסופר מעשרה הרוגי מלכות. ועיין בסדר הדורות. ומי דחקו לומר שאינו ר' ישבב חבירו של ר' עקיבא. ואולי שגם הוא היה כתוב ישבב כנז' בקרא, ופירש כאן וה"ה בשאר מקומות. והנכון הוא שהוא ישבב, אך הוא לשון שובב לכן כתב שנמצא שם בנה"כ, וגדול מזה מצינו בנחמיה י' שם חזיר רק יש ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷הפרש בנקודות ואש"א ת"ם.

הצב"י ר"ח טוב מפראג

סימן לא*)

[המאסף שנה ה' סימן א']

ככל י"ז אב התרנ"ט.

לכבוד עורך "המאסף", שלום.

בש"ע ח"מ (סי' צ"ז ס"ו) אם בא למשכנו שלא בשעת הלואתו לא ימשכנו הוא בעצמו שאם משכנו הוא בעצמו עובר בלאו אלא כ"ד שולחים שלוחם וכו'. וכתב הגאון נתיבות המשפט בביאורים נראה דבעיקר שהוא פלגא מלוה ופלגא פקדון דבעד פקדון ודאי דמותר לתפוס, דהא החוב לא בא מחמת הלואה דבנשתמש או הוציאו לצרכו גזל הוא בידו וכחוב הבא מחמת גזילה דמי רק בעד הפלגא מלוה אסור לתפוס, אמנם כשתופס חפץ אחד ששוה בעד הכל אין בו איסור דעיקר התפיסה הוא משום פלגא פקדון אף שאפשר לו לתפוס חפץ קטן בעד הפלגא פקדון ותופס בכיוון חפץ גדול כדי שיהיה בידו גם נגד הפלגא מלוה. וראיה לזה מגמרא ב"מ (דף ל"ד) בהא דבעי התם שוטחה לצרכו ולצרכה מאי, ופשיט מהא דכנסה לרבה ודשה כשרה בשביל שתינק ותדוש פסולה, והא הכא דלצרכו ולצרכה הוא וקתני פסולה, ודחי שאני התם דאמר קרא אשר לא עובד בה מ"מ, הרי מוכח דבמקום דליכא גזרת הכתוב מותר כשמכוין בשביל דבר המותר ובשביל דבר האסור עכ"ל. וראיתי להגאון מנחת חינוך (במצוה תקפ"ה) שהביא דברי הגאון נה"מ הנד"ל לא השיג עליו כלום בזה. ואנא עבדא נפלאיתי בחידוש הלכה הנז' ותחלת הכל אסתור הכותל אשר סמך עליו הגאון הנז' חידוש דין זה והוא הראיה שהביא ממס' מצינא הנז' שבאמת אינה ראייה כלל, ד"ל התם שאני דאין מעשיו ניכרים יותר דבעי לדישה דשפיר יש לנו לומר דכל כונתו הוא רק לינק, אבל הכא מעשיו ניכרים שהוא תופס גם בעד המלוה מאחר דאיכא חפץ קטן לפניו ששוה כנגד הפקדון ואינו לוקח אותו אלא לוקח חפץ הגדול שעולה כנגד הפקדון והמלוה ואפילו אם יהיה מציאות הענין דליכא אלא רק חפץ אחד גדול וליכא לפניו חפץ קטן ג"כ ליכא למימר להחזיר מדין הגמרא הנז', ד"ל הכא שאני דאיכא היכר שהוא תופס בעבור שתינק, דאל"כ לא היה הלוח מקבל לתת לו כל זה החפץ הגדול אלא היה חותכו לב' או היה מחליף אותו בחפץ קטן ששוה רק כנגד הפקדון, משא"כ התם אין היכר שהוא רוצה לדישה באופן דאין מכאן הוכחה לדין דפשיט הגאון ז"ל. ועתה אבוא להוכיח בס"ד לדין הגאון הנז' הפך סברתו, והוא דהר"ן ז"ל בסוף פרק י"ג דשבת הביא דברי הרשב"א ז"ל שהעלה מן

סימן ל

[המאסף שנה ד' סימן ל"ט]

ככל, ר"ח חשון תרנ"ט.

אל כבוד הרב עורך "המאסף", שלום.

הן היום קבלתי המאסף היקר משנה הרביעית חוברת א' ושם (בסי' י"ג) ראיתי דברי ידידנו הרב וכו' מפראג נר"ו על הערתי בענין נעמה העמונית אשר בקשתי בהמאסף שנה שלישית (סי' ק"ח) לדעת אם נמצאת הערה זו באיזה ספר. וכתב ידידנו הרב הנז' נר"ו דהרב בעל עשרה מאמרות עצמו העיר בזה (בסי' י"א) וישב הדבר יע"ש. הנה אנכי כאשר העירתי מתחלה בדבר זה ראיתי המאמר הזה במדבר קדמות להגאון חיד"א ז"ל שהעתיקו, ולכן לא ידעתי שהרב ע"מ נרגש בדבר זה בסי' שאחריו, ועתה תקף הבאתי ספר ע"מ מבהמ"ד וראיתי שכתב ליישב הדבר דמ"ש הכתוב ששלמה הע"ה מלך ארבעים שנה לא מנה הכתוב לשלמה אותם השנים הראשונים שמלך בתחלה קודם שנטרד ולא אותם השנים שנטרד אלא רק מנה כאן השנים שמלך אחר שנטרד דוקא יע"ש.

והנה מלבד שדבר זה הוא דוחק עצום וכבר מצינו שמנה לו מתחלת מלכותו במלכים א' (וא"ו) בשנה הרביעית וכו', ועוד שם ובשנה האחת עשרה בירח בול וכו', הנה עוד יש לי טענה אחרת שאין עליה תשובה דא"א לומר כן דהא לב"ע בית ראשון לא עמד יותר מן ת"י שנים וכו' בבבב"א (דף ג') ובמ"א. ואם נחשוב מן אחר י"א שנים למלכות שלמה עד סוף מלכות צדקיהו שנחרב הבית, תמצא מספר תכ"ב שנים מ"מ כפי מספר השנים שמנה הכתוב למלכי ב"ד אחד לאחר, ומוכרח לומר שזה סך היתר על ת"י הוא נבלע בסך השנים שפרט הכתוב לכל אחד ואחד מהם דהיינו יש שכתוב בו שמלך נ"ב שנים ואינם נ"ב שלמים, וכן על זה הדרך, אך אם נאמר ששלמה מלך ארבעים שנה אחר שנטרד צריך להוסיף עתה על מספר השנים של בית ראשון עוד שנים מרובות כי אנחנו במספר הנז"ל לא חשבנו בשנים של בהמ"ק מן השנים שמלך שלמה הע"ה אלא רק כ"ט שנים, ועתה צריך לחשוב ארבעים שנה שלמים, וגם עוד צריך להוסיף ג"כ בשנים של בהמ"ק השנים שמלך בהם אחר שגמר בנין בהמ"ק וגם השנים שנטרד בהם, ובה צריך שיהיה זמן בית ראשון יותר מן ת"ל שנים וזה א"א להיות דלכ"ע לא עמד יותר מן ת"י שנים, והוא פלא איך לא הריגש הרב בעל עשרה מאמרות ז"ל בדבר זה.

(*א"ה. תשובה זו נדפסה [בקצת שינויים] בשו"ת רב פעלים ח"ד חור"מ (סי' א'). וכאן העתקנו כמו שיצא מתח"י רבינו המחבר ז"ל ונדפסה בהמאסף.